

Farger og lys, sanselige faktorer i universell utforming

Det er trist når de gamles siste "hjem" ser ut som et kontormiljø i kritthvitt og grått på grunn av en feiltolkning av gjeldende retningslinjer, mener Mette L'orange, professor i farge ved Kunst- og Designhøgskolen i Bergen og kunsthøgskolen i Oslo. Hun håper at revisjonen av Norsk Standard for universell utforming vil føre med seg at estetikk og regler for universell utforming samarbeider bedre.

Av Chera Westman/ifi.no

Vi har i dag en Norsk Standard for universell utforming for ulike typer av bygg, uterom etc. Dette reglementet er under revisjon, og jeg vil gjerne knytte denne kommentaren til problemstillinger i gjeldende standard med håp om at det kan skje endringer. Vi som er engasjert i sanselige omgivelser bør engasjere oss, fordi regelverket ofte står i konflikt med estetikkparagrafen.

Et notat gitt ut av Eskil Narum Bakken ved Høgskolen i Gjøvik i forbindelse med gjeldende revisjon støtter denne påstanden. "Den estetiske komponenten i universell utforming bør ikke undervurderes. Resultatet av en kravspesifikk tilnærming kan lede til fysiske omgivelser preget av regeloppfyllelse og forenklet estetikk, og stå i motsetning til de gode hensikter som ligger bak universell utforming".

Professor Camilla Ryhl ved Bergen Arkitekt Skole har intervjuet kjente nordiske arkitekter om problemstillingen i notatet "Arkitekturen universelt utformet."

Her kommer det fram at mange utøvende synes det er vanskelig å skape god sanselig arkitektur for alle grupper. De spør seg om regelverket motarbeider god design – det er på den ene siden for upresist og på den andre siden for detaljert. I intervjuene kommer angsten for forflatning av arkitekturen fram, med fokus på lys, farger, materialer (taktilitet) og ikke minst akustikk.

Lys, mørke og fargenyanser

Lys er viktig i universell design for å se og oppleve våre omgivelser og for god tilgjengelighet. Det er lagt et stort fokus på luminanskontraster med ulike kravspesifikasjoner. Vi ser en overdreven fokus på lux, lumen og luminans og glemmer de sanselige og vare opplevelsene lyset og skyggene kan gi. Det er vel og bra med godt lys, men jeg vil gjerne minne om skyggene og de mørke sonene i arkitekturen, der man kan trekke seg tilbake og observere eller kontemplere. Vi må heller ikke miste alle de finstemte overgangene mellom materialer og de subtile fargeklangene.

Filosofen og journalisten Christian Lysvåg har tatt til orde for kampen mot lysforurensning i vestlige kulturer. Han forsvarer det "utrydningstruede" mørket, det samme gjør viktige kunstnere som Ida Lorentzen og amerikanske James Turrell. De har lyset som kunstnerisk materiale – men uten mørket er dette et umulig prosjekt.

Farger med for mye svart kan fort oppfattes som grått av folk med svekket synsevne.

Dybde og følelser

Mørket gir dybde og vekker følelser, det åpner for undringen og for nyansene, også i arkitekturen. Mørket er også stillhet, noe som flere og flere etterspør i vår tid, mener Lysvåg.

Arkitekt Odd Østbye (1925-2009), tidligere professor og rektor ved AHO, var blant de fremste forkjempere for mørkets kvaliteter i sine bygg, særlig i kirkebyggene. Som pedagog formidlet han dette til hundrevis av studenter på en legendarisk måte.

Unge praktiserende arkitekter i dag vil gjerne fremme denne poesien og møter ofte på uoverstigelige hindre. De sanselige verdiene er vanskelige å argumentere for når regelverket blir for stramt.

Få er imidlertid oppmerksomme på at det faktisk begås lovbrudd ved ikke å ta vare på estetiske verdier.

Forståelse og kunnskap

Fargene trives godt også i skyggen, ikke bare i flomlys. I boka Chroma sier kunstneren Derek Jarmann at "Shadow is the Queen of Colour". Jeg mener det er viktig å fokusere på den helhetlige utformingen av våre fysiske omgivelser, slik at sanser og følelser blir berørt på en ekte og genuin måte for alle, samtidig som man ivaretar tilgjengelighet og risiko. Her spiller både farge- og lysopplevelsen inn, og fargen er i dag like utrydningstruet som mørket i arkitekturen. Det å legge til rette for god fargebruk og for de rette kontraster er viktig og ønskelig, men det kreves kompetanse. Uten forståelse vil fargesettingen fort bli skjematisk eller tilfeldig, fordi man er livredd for ikke å tilfredstille kravene til luminans.

Sagt på en annen måte: En skjematisk arkitektur kan tilfredsstille kravene til universell utforming, men ikke nødvendigvis våre sanser. Dersom regler og forskrifter blir for rigide, er det vanskelig for arkitekter i tidsklemma å skape et tilstrekkelig nyansert prosjekt, med både klarhet og tvetydighet, djervt eller finstemt, slik også livet er.

For å være en virtuos "improvisatør" mellom ymse regelverk må imidlertid kunnskapen sitte som støpt.

Farger med for mye svart kan fort oppfattes som grått av folk med svekket synsevne.

Et spørsmål om kvalitet

For å bruke andre fargekontraster i universell design enn luminanskontrast er det viktig at kulørene besitter karakter og fylde. En undersøkelse viser at i god belysning klarer både 80-åringer, 95-åringer og personer med Alzheimer å se forskjell på farger med 86 prosent enighet. (Helle Wijk.)

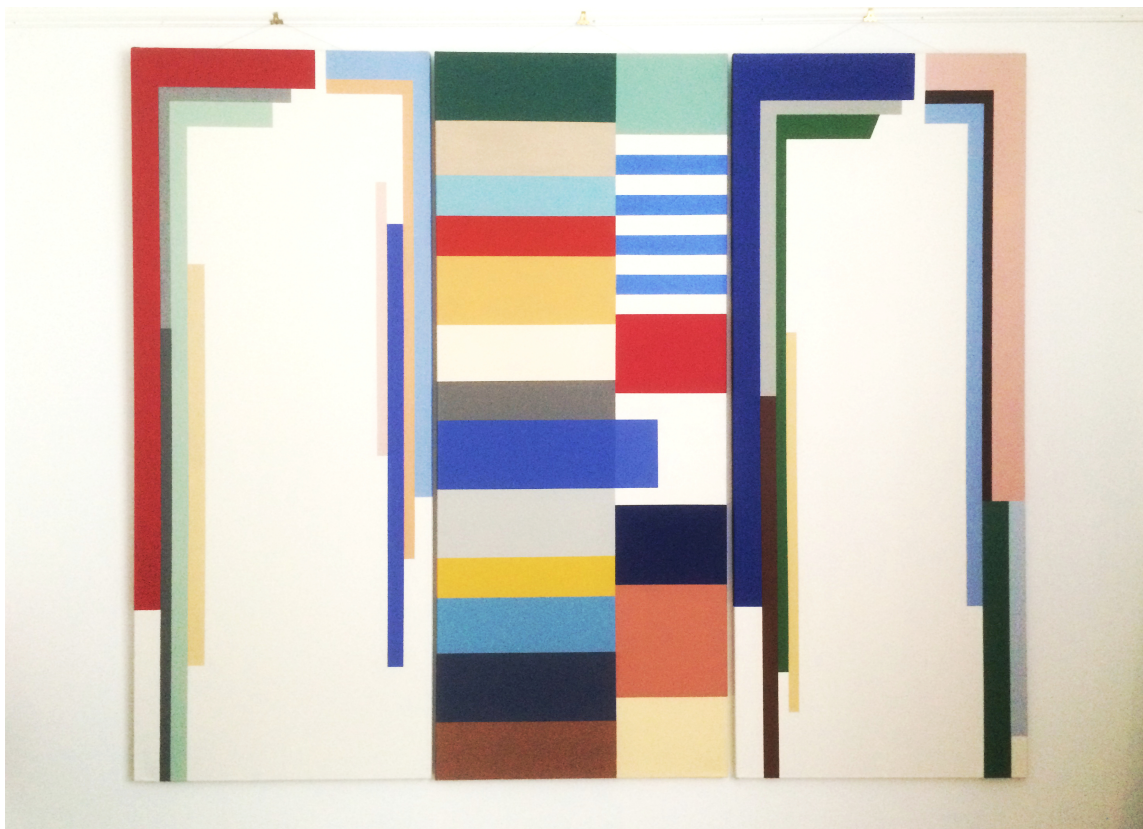
Er derimot fargene for gråaktige eller bleke, slik industrimaling ofte er, blir dette umulig. Da må man i stedet stole på lys-mørk-kontrasten, og da er det lett å henfalle til gråskalaen. Dette så jeg nettopp eksempel på i en sykehjemskorridor.

Kontraster med kulør

Det er trist når de gamles siste "hjem" ser ut som et kontormiljø i kritthvitt og grått på grunn av en feiltolkning av gjeldende retningslinjer. Eldre generelt har redusert evne til å fokusere på fine detaljer. Mistilpasning til lys av forskjellige intensitet fører til et behov for mer tilpasningstid ved bevegelse. Forringet synsvinkel og dårligere oppfatning av dybde fører til problemer med å evaluere særlig gangoverflater, oppfatning av høyde, trapper og størrelser.

Her er selvsagt luminanskontraster mellom kulører et vitalt og nødvendig verktøy. Men det betyr ikke at vi ikke kan kontrastere med kulører. Med klare, flotte farger som gir god luminans vil også fargetonekontraster (farge mot farge) kunne inkluderes i omgivelsene der ikke risikofaktoren er for høy. Det er gjort på Gullstøltunet sykehjem i Bergen som jeg omtalte i forrige kommentar. Her er brukt farger uten svart i, noe som viser seg å være svært viktig for fargens brillians, og dermed for eldres mulighet til å se og oppleve de ulike fargetonene.

Dersom farge, lys og skygge sammen skaper både kvalitet, klarhet og ro, vil man kunne bedre våre universelle omgivelser både med tanke på tilgjengelighet og sanseverdi.

Universell utforming kan løses både med luminanskontrast og fargetonekontrast. Her eksempel fra Glommengata palett.

Om Mette:

Mette L'orange er billedkunstner, sivilarkitekt og professor i farge ved Kunsthøgskolen i Oslo og Kunst og designhøgskolen i Bergen. Hun arbeider også med maleri, utsmykking og romlige installasjoner, fokus på farger i to og tre dimensjoner.

Les mer:

Jun'ichirō Tanizaki: In Praise of Shadows

Essayet i 16 deler som beskriver tradisjonell japansk estetikk satt i kontrast til endringssamfunnet.

David Katz, gestaltpsykolog og fenomenalist: The World of Touch og The World of Colour